

A KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉS ÉS A BÉKESZERZŐDÉSEK

A VILÁGHÁBORÚ ÓTA lefolyt két évtized folyamán a történetkutatók és tudósok, a politikusok és államférfiak egész raja hatalmas munkát végzett, hogy a háború okait és a békekötések egyes intézkedéseinek rugóit felderítse. Könyveik ma már egész könyvtárat töltenek meg, hiszen ma mindinkább szaporodik azok száma, akik könnyebben határozzák el magukat az írásra, mint az olvasásra. Aki azzal a szándékkal fog hozzá e kérdések tanulmányozásához, hogy félig-meddig világos képet szerezzen róluk magának, annak óriási anyagon kell magát keresztülrágnia. Nem biztos, hogy ha ezt meg is tette, az az érzése lesz, hogy most már tisztában van mindennel, amivel tisztába jönni akart. Minél több forrásból merítjük a háború okaira és a békekötések létrejöttének körülményeire vonatkozó tudásunkat, annál kaotikusabb lesz az eseményekről alkotott képünk. Anatole France mondja egy helyen, hogy a világtörténetben csak azokat az eseményeket látjuk egyöntetű világításban, amelyekről csak egyetlen forrásból van tudomásunk. A világháborúval és a békeszerződésekkel kapcsolatos dolgokról azonban sokezer feljegyzésből szerezhetünk értesülést és ezek hemzsegnek az olyan részletektől, amelyekre vonatkozólag teljesen ellentétes állításokkal és nézetekkel találkozunk. Ma talán még nem is rendelkezünk a kellő perspektívával ahhoz, hogy ezeket az eseményeket sine ira et studio vegyük bonckés alá. Hiszen a sebek, amiket ütöttek, még sajognak és emberi dolog, ha mindenki nagyobb-nak érzi saját fájdalmait, mint mások bajait és ezért némileg eltorzítva látja és értékeli az eseményeket. Ehhez járul, hogy a világháború körüli események megítélésére rendelkezésünkre álló munkák és feljegyzések nemcsak ellentmondásokkal vannak tele, de nagyrészen magukban véve is kétes értékűek. Mondhatnék, hogy minél döntőbb szerepet játszott valaki az

akkori eseményekben és minél közvetlenebb és teljesebb tudása van róluk, annál kevésbé lehet állításait gondos ellenőrzés nélkül készpénznek venni, hiszen azok, akik emlékiratokat írtak, ezt többnyire saját álláspontjuk igazolásának érdekében tették. De azért mégsem kétes, hogy minél több forrásból és minél többféle világításban értesülünk az eseményekről, annál inkább leszünk képesek, ha nem is arra, hogy a dolgokat a maguk elvont tisztaságában lássuk, de legalább is arra, hogy tévedésektől és elfogultságoktól távol tartsuk magunkat.

Egy magyar történetíró, Horváth Jenő, nagy fáradtsággal összegyűjtötte és áttekinthetően feldolgozta a világháború előzményeiről és a békeszerződések létrejöttének körülményeiről megjelent anyagot, amennyiben ez fényt derít Magyarország állásfoglalásának vagy a békeszerződésekben igazságtalanul elszenvedett sorsának okaira.¹ Munkájának első vastag kötetében Magyarország még mint a nemzetközi politika alanya szerepel, mert az itt közzétett anyag olyan korra vonatkozik, amikor Magyarország még mint osztrák-magyar nagyhatalomnak Ausztriával egyenjogú része vethette szavát a serpenyőbe Európa sorsának irányításában. A második hasonlóan vastag kötetben tárgyalt időszakban Magyarország a nemzetközi politikának már csak objektumaként szerepel. Sorsát idegen tényezők döntötték el, jóformán anélkül, hogy az országot csak meghallgatásra is érdemesítették volna. A szerző figyelmét nem kerülte el egyetlen fontos munka sem, amely a könyveiben tárgyalt kérdés szempontjából figyelmet érdemi. A munkájában felhasznált irodalom felsorolása egymagában hatvanhét oldalra terjed és ezernél jóval több munka az, amelyet odaadó szorgalommal feldolgozott és magyarázatokkal kísért. Aki valamely e kérdéshalmazra vonatkozó tárgyról tájékozást keres, azt Horváth Jenő munkája felmenti attól a fáradtságtól, hogy egy egész könyvtárt kelljen végigböngésznie. Aki pedig az események egyik-másik részletében még alaposabban akarna elmerülni, az a könyvben majdnem teljesen megtalálja azoknak a forrásoknak megjelölését, amelyekhez fordulnia kell. A tisztánlátás lehetőségét fokozza, hogy a különböző források egymás mellé állítása folytán az egyes kérdések úgyszólván contradictorius alakban vonulnak fel előttünk. A magyar olvasó számára a könyvnek nem egy fejezete valóban izgató olvasmány. De még azok is, akik ezekkel a kérdésekkel sokat foglalkoztak, akárhányszor találnak bennük meglepő új adatokat egyik vagy másik problémával kapcsolatban.

A sok érdekes kérdés sorában, amelyet a Horváth Jenő munkájában felhalmozott adatok és nyilatkozatok segítségével alaposabban ismerhetünk meg, alig van érdekesebb annak felderítésénél, hogy mi volt az, ami a nyugati hatalmakat a békekötésekben a régi Osztrák-Magyar Monarchia szét-darabolására bírta, anélkül hogy helyébe valami új életképes rendet tudott volna teremteni annak a feladatnak elvállalására, amelyet hosszú időn át a monarchia teljesített. A francia és angol államférfiak a háború előtt, sőt sokan még a háború befejezésének időpontjában is, tisztán látták Ausztria-Magyarország nagy fontosságát az európai hatalmi egyensúly fenntartása szempontjából. Deschanel volt francia köztársasági elnök már egy évtizeddel a világháború kitörése előtt azt mondta, hogy az a gondolat, mi történik, ha egyszer az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlanék, álmatlan éjszakákat okoz neki. Hogy a nyugati hatalmak vezető államférfiúi végül mégis a monarchia felosztására határozták el magukat, arra csak egy magyarázatot találhatunk: nyilván sikerült őket meggyőzni annak lehetőség-

¹ Horváth Jenő: A magyar kérdés a XX. században I. kötet: Felelősség a világháborúért és a békeszerződésért, II. kötet: A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja. Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia 1939.

géről, hogy a Monarchia helyébe nemcsak egyenértékű, de jobb alakulatot lehet létesíteni, amely tökéletesebben tudja betölteni azt a szerepet, amelyet mindaddig Ausztria-Magyarország játszott és amely abban foglalható össze, hogy Ausztria-Magyarország a nemzetiségi tekintetben erősen szétforgácsolt Középeurópában békés viszonyokat tartott fenn és lehetetlenné tett közöttük minden olyan sűrlődést, amely nemzetközi konfliktus alakját ölthette magára. Ma már kétségtelen bizonyossággal megállapítható, hogy ez a remény tévedéseken alapult. Az a kijózanodás és keserű megbánás, amely ma Ausztria-Magyarország feldarabolása miatt a nyugati államok politikai köreiben mutatkozik, legjobban bizonyítja, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia, bár a háború előtt mind tökéletlenebbül tudott eleget tenni európai hivatásának, ennek mégis sokkal jobban felelt meg, mint az az új rend, amelyet a békeszerződések léptettek helyébe, amikor európai szempontból tekintve, másodrendű érdekek kielégítésének kedvéért feláldozták azokat az elsőrangú fontosságú nagy érdekeket, amelyek a monarchia fenntartását kívánták volna meg. Nem tagadható, hogy a Monarchia a jelen század elején már nem volt képes európai hivatásának oly erővel megfelelni, mint néhány évtizeddel előbb. Valószínűleg tehát valóban voltak szervezetében olyan hibák, amelyek régebben nem voltak észlelhetők. De az sem tagadható, hogy a monarchia felosztása után keletkezett új középeurópai rend még inkább el volt hibázva, mert hiszen még sokkal rövidebb idő alatt, sőt alapjában véve elejétől kezdve tarthatatlannak bizonyult. A régi és az új rend hibáinak felderítése ma is hasznos munka. Hiszen bármely fél győzelmével is végződik a most folyó nagy hatalmi mérkőzés, Középeurópa újrendezésének kérdése újból felmerülhet és ez a probléma kielégítő megoldást csakis akkor találhat, ha abban elkerülhető lesz mindaz, ami akár a régi, akár az új rendben elhibázottnak és helytelennek bizonyult.

A régi Ausztria-Magyarországnak történeti hivatása az volt, hogy a Középeurópában elhelyezkedő, különböző népcsaládokhoz tartozó nemzetek közötti sűrlődásokat kivonja azoknak a kérdéseknek köréből, amelyek a nemzetközi életet nyugtalaníthatták és csak az erők összefogásával olyan helyzetet teremtsen, amelyben ezek a népek — *viribus unitis* — megállhatják helyüket egyes külső nagyhatalmak esetleges terjeszkedési törekvéseivel szemben. A legutolsó valóban korszakalkotó lépés ebben az irányban az 1867. évi kiegyezés és az ezen alapuló dualisztikus szervezet megalkotása volt. Ausztriának és Magyarországnak közös védelemre való összefogása az 1867. évi kiegyezésben új alakot nyert és ettől kezdve a két állam népeinek együttes akaratával megalkotott és a 19. században uralkodó politikai eszmék alapján létesített intézményekre volt alapítva. E rendezés előfeltétele az volt, hogy úgy Ausztria, mint Magyarország belső egysége feltétlenül fennmaradjon. Ez a kiegyezést követő korban attól függött, hogy az osztrák németiség képes-e fenntartani a maga vezetőszeropét Ausztriában és hogy a magyarság vezetőszeropé Magyarországon nem dől-e meg? Amilyen mértékben Ausztriában a németiségnek, Magyarországon a magyarságnak ez a vezetőszeropé elhalványult volna, a dualisztikus alkotmány sem tudta volna többé azt a hivatást, amelyet az 1867. évi kiegyezés megteremtői neki szántak, úgy teljesíteni, mint azelőtt.

Ausztriában a németiség vezérszeropé már a 19. század utolsó évtizedeiben megszűnt. A németiség ebben a korban már nem volt elég erős arra, hogy a maga akaratát valamennyi Ausztriában élő népre feltétlenül rákényszerítse, bár még mindig elég erős volt Ausztria alkotmányos élete e változott helyzetben kívánatos átszervezésének megakadályozására. Az a tragikus helyzet állt elő, hogy Ausztriában a német hegemoniát már nem

lehetett észszerűen fenntartani, de nem is lehetett elejteni, mert ez esetben az osztrák németiség a maga nagy többségében a Németbirodalom felé húzott volna. Magyarországon a magyarság egészen a világháború végéig megtartotta ugyan a maga vezetőszeropét az állam sorsának intézésében, de a délszláv törekvések, a román irredenta és a nemzetiségi mozgalmak fellángolása itt is új alkotmányos problémákat vetett felszínre. Ezek megoldást követeltek, de végleges és gyökeres rendezésre a magyarság akkori vezetői képtelennek bizonyultak. Ám a magyarság hegemoniája itt nem is forgott még komoly veszélyben. Hogy az egy félszázaddal azelőtt megalkotott dualisztikus szervezet a változott viszonyok mellett immár szűknek bizonyult, azt egyesek úgy Ausztriában, mint Magyarországon világosan látták. Horváth Jenő közöl a közös minisztertanács egyik üléséről egy jegyzőkönyvet, amelyből kitűnik, hogy többek között a Tisza Istvánhoz közelálló és igen éles judíciummal rendelkező Teleszky János is teljesen átértelte a dualizmus merev fenntartásának nehézségeit. Ám magyar szempontból nem lehetett hozzányúlni a dualizmushoz. Az érintetlen fenntartás szükségességéről való tudat Magyarországon még mélyebben gyökeredzett, mint Ausztriában. Magyar szempontból a dualizmusnak legfőbb előnye az volt, hogy ezen az alapon Magyarország egyenjogú tagja volt két állam szövetségének s ez a két állam éppen az egyesülésénél fogva nagyhatalmat alkotott. Minden eltérés ettől a dualisztikus konstrukciótól, amely esetleg nem két, de több nép akaratának összehangolását tette volna szükségessé, megnehezítette volna Magyarország saját érdekeinek megvédését, mert míg a dualisztikus konstrukciónál az Ausztriával paritásos jogokkal bíró Magyarország meghiúsíthatott minden elhatározást, amelyet a maga érdekei szempontjából sérelmesnek tartott, abban az esetben, ha a dualizmust valami dualisztikus vagy federalisztikus konstrukció váltotta volna fel, állandóan számolnia kellett volna azzal, hogy saját érdekei esetleg háttérbe kerülnek a szövetség többi tagjainak együttes akaratával szemben. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy valóban minden ilyen konstrukció a dualizmusnál sokkal jobban szorította volna meg Magyarország függetlenségét és önállóságát. Ezért a dualizmus korának magyar államférfiai id. gróf Andrassy Gyulától kezdve egészen gróf Tisza Istvánig állandóan szembe helyezkedtek minden olyan törekvéssel, amely a dualisztikus alkotmányt dualisztikus vagy federalisztikus alapon akarta megváltoztatni. Szembe helyezkedtek azokkal még akkor is, ha ezek az eszmék olyan előkelő helyről indultak ki, mint ama férfi részéről, akiről emberi számítás szerint feltételezhető volt, hogy Ferenc József halála után a monarchia vezetése az ő kezébe fog kerülni. Ez a merev ragaszkodás a dualizmus alapelveéhez az ehhez fűződő nagy magyar érdekekre való tekintettel érthető volt. De sajnos, lehetetlenné tette a konstruktív megoldásokat és a monarchia szervezetének a változott viszonyokhoz való hozzáidomítását. Ez mutatkozott a Hohenwart-féle osztrák alkotmányreformnak gróf Andrassy Gyula által történt meghiúsításánál és ez idézte fel azt az éles ellenszenvet, amelyet a magyar politikusok mindig a Monarchia iránt feltétlen hűséggel viseltető dualizmusra törekvő horvát jogpárttal szemben éreztek és amely odáig ment, hogy vele szemben előnyben részesítették az irredenta ábrándokkal telített szerbbarát elemeket. Voltak a magyar államférfiak között olyanok, akik koronkint belátták, hogy a dualisztikus konstrukció esetleges megváltoztatása elkerülhetetlenné válhatik. Ezek közé tartozott különösen ifj. gróf Andrassy Gyula, aki a világháború idejében, amikor az Oroszországtól elszakadt lengyel területnek a monarchiához való csatolásáról volt szó, bátran hangoztatta azt a nézetét, hogy a Galiciával egyesített lengyel területnek a monarchiába való bevonása nem történhetik meg a dualisztikus államszervezet módosulása

nélkül, amelyhez gróf Tisza István ebben a vonatkozásban is szívósan ragaszkodott. De egészen Károly király októberi manifesztumáig semmi sem történt a monarchia belső szervezetének megváltoztatására. Ez a lépés pedig elkésve jött. Elejétől kezdve világos volt, hogy Ausztria, még ha a világháború másként végződött volna is, alig lett volna sokáig képes a német hegemonia megóvására, még akkor is, ha a német hegemonia bukása Ausztria felbomlásával járt volna. Magyarországon, ahol a bomlás kevésbé haladt előre, a háború más befejeződése esetében kétségkívül lehetséges lett volna a régi állapotoknak még egy ideig — talán hosszú ideig — való fenntartása. De azt a hatalmas, földrengésszerű mozgalmat, amelyet a háború jelentett és amelynek következménye egyfelől a nemzetiségi törekvések alátámasztása és másfelől a magyar kormányzat megbénulása alakjában jelentkezett, Magyarország sem bírta ki. A repedésekből, amelyek szervezetén mutatkoztak, szakadékok lettek s a békekonferencia megpecsételte és befejezte a háború elvesztésével kezdődő széthullást.

A dualizmus elgondolása, hogy egy német hegemonia alatt álló Ausztria és egy magyar vezetés alatt álló Magyarország együttesen intézzék a monarchia sorsát, a 19. század hatvanas éveinek viszonyai között helyesnek látszott. Nem volt azonban többé érintetlenül fenntartható Ausztriában két-három évtizeddel később. Magyarországon, ha a világháború be nem következik, valószínűleg még tovább is fennmaradhatott volna, előbb-utóbb azonban előreláthatólag itt is nehézségek keletkeztek volna. A világháború végén a nyugati hatalmak államférfiainak szemében nem az Osztrák-Magyar Monarchia bukott meg, mint inkább a monarchián belül fennálló német-magyar hegemonia, mert ennek tarthatóságában a franciák, angolok és amerikaiak kételkedtek, hiszen azt a monarchia népeinek nagy része elbírhatalannak érezte. A nyugati hatalmak kételyei okozták azokat a réseket, melyeken keresztül a monarchia nem-német és nem-magyar népeinek önállóságra irányuló törekvései behatoltak.

Ennek ellenére a felbontó törekvések sikere súlyos akadályokba ütközött. A monarchia fennmaradásának az európai egyensúly szempontjából való szükségessége mélyen bele volt plántálva a messzebb látó francia és angol államférfiak eszmevilágába. Masaryk és Benes emlékirataikban állandóan panaszkodnak arról, hogy e mentalitás megdöntése mily nehéz feladat volt. Hogy végül mégis sikerrel járt, az leginkább arra vezethető vissza, hogy azok, akik a monarchia szláv lakosainak szószólóiként felléptek, el tudták hitetni a hatalmakkal, hogy az az új rend, amelyet a monarchia helyébe akarnak léptetni, európai szempontból nemcsak megfelelhet annak a hivatásnak, amely az európai egyensúly szempontjából az Osztrák-Magyar Monarchiára hárult, hanem azt még sokkal tökéletesebben fogja betölteni. Nagyon helyesen állapítja meg Horváth Jenő, hogy azok a férfiak, akik a nyugati hatalmak előtt fogadalmat tettek arra, hogy Ausztria-Magyarországot egy jobb alakulattal fogják pótolni, azért gyakoroltak olyan nagy befolyást a békeszerződések alapelveinek megállapítására, mert abban az egész nagy társaságban, amely a békekonferencián együtt volt, egyedül nekik volt konstruktív programjuk és egyedül ők tudták, mit akarnak és hogyan akarják. Harold Nicolson feljegyzéseiből tudjuk, hogy a csehek kívánságaik alátámasztásánál azokat a nemzeti igényeiket, amelyek voltaképpen egyedül lebegtek szemük előtt, másodsorba helyezték és inkább a nemzetközi politika körébe tartozó érvekkel dolgoztak, kijelentvén, hogy főcéljuk állandó viszonyoknak Közép-Európában való megteremtése (The ultimate aim is the stability of Central Europe). Tardieu is, aki a legnagyobb befolyást gyakorolta a békeszerződések Közép-Európára vonatkozó intézkedései megszövegezésére, bár bizvást elmondható, hogy ennek a területnek viszonyait csak nagyon

felületesen és egyoldalú forrásokból ismerte, arról beszél, hogy „Európának új organizációja van keletkezében“. Sajnos, a cseh részről kiindult konstruktív tervek súlyos hibákban szenvedtek, mégpedig különösképpen tökéletesen ugyanazokban a hibákban, amelyeket a cseh politikusok a régi Ausztria-Magyarországnak súlyos bűnül tudtak be. Terveikben csak utánozták mindazt, amivel Ausztria-Magyarország megszüntetésének szükségességét bizonyították. Olyan államokat alkottak, amelyek nemzetiségi tekintetben semmivel sem voltak egységesebbek, mint a régi monarchia. A megtört német-magyar hegemoniát pedig nem valamilyen tökéletesebb gondlattal igyekeztek pótolni, hanem egyszerűen arra szorítkoztak, hogy helyébe egyoldalú szláv hegemoniát léptessenek. Az embernek az a benyomása, hogy akár azért, mert Középeurópa helyzetében ezek a hibák elkerülhetetlenek voltak, akár azért, mert a cseh politikusok, akik egész politikai múltjukat a monarchián belül töltötték el, a maguk részéről is át voltak itatva a monarchiában érvényesülő politikai felfogásokkal, nem láttak maguk előtt más utat, mint ugyanazt, amelyen azelőtt a monarchia igyekezett a maga feladatát megoldani és amelyre azelőtt éppen ők kígyót-békát kiáltottak. Végeredményben harcuk nem az ellen irányult, amit a monarchia szervezetében helytelennek és tarthatatlannak mondtak, hanem csak az ellen, hogy ezek az általuk állandóan támadott és szerintük igazságtalan intézmények úgy voltak megalkotva, hogy nem a cseheknek, hanem a magyarságnak és a németységnek kedveztek. Céljuk nem egy tökéletesebb rendszer megalkotása volt, hanem csakis egy olyan új rend megalkotása, amely az ő befolyásuk érvényesülésének kedvezett. Az új középeurópai rend tehát kedvezőbb volt ugyan a csehekre nézve, de általános európai szempontból semmiféle haladást nem jelentett. Sőt ellenkezőleg, azzal, hogy minden kapocs, mely a Közép-Európában élő nemzeteket összekötötte, a monarchia felbomlásával megszűnt, a népeket elválasztó ellentétek most már egy birodalom belső kérdéseiből nemzetközi kihatásokkal járó antagonizmusokká váltak s ennél fogva európai szempontból az új rend jóval kedvezőtlenebb és rosszabb volt a réginél, melynek pótlására akart szolgálni.

Hogy valóban egy szláv hegemonia alatt álló Közép-Európa lebegett azok szeme előtt, akik a békekonferenciát Ausztria-Magyarország felosztására bírták, annak megállapítására Horváth Jenő munkájában bőséges anyagot találunk. A világháború első éveiben, amikor Oroszországban még nem mutatkoztak a később bekövetkezett felbomlás nyomai, szemük előtt az orosz befolyásnak Európára való kiterjesztése lebegett. Orosz nagyherceget akartak Csehország királyává koronázni és ennek kezére akarták adni Közép-Európa újjászervezésének feladatát. Amikor az orosz forradalom ezeket a terveket keresztülhúzta, szintén a szláv, főleg cseh túlsúlynak Közép-Európában való érvényrejuttatása volt főcéljuk. Prágából akarták Közép-Európa sorsát irányítani. Gondosan igyekeztek megghiúsítani minden olyan észszerű elgondolást, hogy az új középeurópai rend megalkotását a középeurópai népekre kell bízni és hogy azért ezeket közös értekezletre kellene összehívni, ők egyedül akarták az új rend alapjait megszabni és hogy a szláv vezetés feltétlen lehessen, még Ausztriának Németországba való bekebelezése ellen sem lett volna kifogásuk. Különösképpen még angol barátait is sikerült a gondolatnak megnyerniük. Nyilatkozataikban úgy tüntették fel magukat, mintha csak valami új középeurópai föderációra törekednének, valójában azonban Közép-Európának cseh hegemonia alá való juttatására gondoltak. A régi Ausztria-Magyarországban a német és magyar hegemonia évszázados hagyományokon alapult és Ausztriában még így is tarthatatlannak bizonyult. Hogy az ilyen hegemonisztikus alakulatot ilyen hagyományok nélkül, pusztán hatalmi szóval lehessen megalapítani és fenntartani, az eleve elképzel-

heteden volt és azoknak, akik a cseh politika vezetőinek hitelt adtak, amikor ennek lehetőségéről beszéltek, ebben a tekintetben is nagy rövidlátást lehet számukra vetni. Ha az Osztrák-Magyar Birodalom fenntartása a német-magyar hegemonia fennmaradásának lehetetlenségén bukott meg, az új rendnek a szláv, jobban mondva, cseh hegemonia megalapozásának lehetetlenségén kellett megbuknia.

A következmények ezt be is bizonyították. A békeszerződések alapján megalakult Cseh-Szlovák köztársaság a maga hegemoniáját nem tudta Magyarországra ráoktrojálni és Ausztria is csak igen rövid ideig mutatott némi gyöngé hajlandóságot a Cseh-Szlovákiával való együttműködésre. A kis-entente létesítése nemcsak nem volt az, aminek azt Benes mondotta: az új közép-európai rendhez vezető első lépés, hanem ellenkezőleg, az új közép-európai rend kialakulásának legnagyobb akadálya. Benes húsz évig folytatott politikája nemcsak nem vezetett a közép-európai népek összefogására, hanem mind mélyebb és mélyebb szakadékokat vont közöttük. Az egyetlen út, amelyen talán valóban lehetett volna valamilyen új és jobb közép-európai rendhez elérkezni, a hegemonisztikus törekvésről való lemondás és a népek egyenlőségén és szabad akaratán alapuló új rend megalkotása lett volna. Erre az útra azonban sem Masaryk, sem Benes nem tudtak rálépni. Görcsösen ragaszkodtak a maguk hegemonisztikus törekvéseihez, s ezzel meghíúsították a közép-európai népek összefogását és végül elsősorban az általuk teremtett helyzetnek estek áldozatul. Azok, akiket a béketárgyalásokban sikerült hamis és sokszor hazug érvekkel meggyőzni arról, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia helyébe jobb közép-európai rendet tudnak létesíteni, csak most látták be, hogy tanácsadók olyasmit ígértek meg nekik, amit megtartani nem tudtak, mert arra, amit ennek az ígéretnek megtartása érdekében tenniük kellett volna, nem akarták magukat elhatározni. Szűk nemzeti egoizmusuk megakadályozta őket benne.

Hasonlóan megbosszulta magát az is, hogy a csehek és velük együtt a szerbek és románok a kisebbségi kérdés terén sem tudtak más utat követni, mint azt, amelyen a régi Ausztria-Magyarország mozgott. A béketárgyalások során ugyan minduntalan hangoztatták, hogy az ő vezetésük alatt keletkezett új államokban nem lesz kisebbségi probléma, mert azok minden kisebbségnek biztosítani fogják a leghabakabbb fejlődésre való lehetőséget, de a valóságban az egyetlen különbség egyfelől az új államok, másfelől a régi Ausztria-Magyarország kisebbségi politikája között az volt, hogy az új országok a kezükben lévő hatalmat nyersebben és kíméletlenebbül alkalmazták a kisebbségekkel szemben, mint ahogyan azt a régi monarchia fennállása idejében akár Ausztria, akár Magyarország tette. Hogy csak egy példát említsünk, a kisebbségeknek agrárpolitikai reformok címén való kifosztása sem a régi Ausztriában, sem a régi Magyarországon nem lett volna elképzelhető. Türelmekebb szellemet a kisebbségi politikában az új rend nem mutatott és azt a problémát, miként lehetne a vegyes fajú közép-európai népeket elválasztó ellentéteket annyira letompítani, hogy a különböző népek együttműködése lehetővé váljék, az új államok még a régi Ausztriánál és Magyarországnál is tökéletlenebbül, azaz sehogysem oldották meg. Pedig az új közép-európai rend megteremtésének egyik legfontosabb előfeltétele a kisebbségi kérdés kielégítő megoldása, amelyet az új államok meg sem kíséreltek. A magam részéről mindig hittem e kérdés igazságos és az összes kisebbségi kérdésekben érdekelt tényezőkre nézve hasznos megoldás lehetőségében. Hogy ez miként történhetik, arra nézve némi útmutatást nyújt az a történelmi fejlődés, amely a 16. és 17. századnak sok tekintetben hasonló természetű vallási harcait megszüntette és az azokból fakadt ellentéteket politikai szempontból közömbösítette. Nem tartom lehetetlennek, hogy az

emberi fejlődés a nemzetiségi kérdés terén is el fog érkezni abba a stádiumba, amikor a különböző nemzetiségű egyének és népcsoportok épűgy békésen fognak megéllhetni egymás mellett egy és ugyanazon az államon belül, mint ahogyan ma a különböző hitfelekezetek hívei is megférnek egymással, és hogy akkor minden népcsoport az államon belül épűgy megteremtheti magának, a saját faji jellegének és nyelvi kultúrájának ápolásához szükséges intézményeket és fejlődési lehetőségeket, mint ahogyan ma a legkülönbözőbb felekezetek is megtalálják az államon belül a lehetőséget saját hitéletük szabad fejlődésére. Ezekhez az elgondolásokhoz azonban a régi rend közelebb állt, mint a helyébe lépő nemzeti államok új rendje és ezen a téren az új államok vezetői csakis az éppen általuk állandóan támadott intézmények utánzásában merültek ki, de semmi újat nem alkottak, ami haladást jelentett volna. A békeszerződés megalkotása időpontjában a hatalmak csak azt látták, amit ígértek nekik és még nem látták azt, ami később bekövetkezett. Ha előre láthatták volna, hogy ezek az ígéretek hogyan válnak be, nem lehetett volna kedvük arra, hogy megszüntessék a régi rendet, amelynek szemére vetették, hogy egyes népekkel szemben igazságtalan, amely azonban mégis csak alkalmas volt az európai egyensúly biztosítására, egyedül csak azért, hogy helyébe olyan új rendet léptessenek, amely a régitől csak abban különbözik, hogy más népekkel szemben igazságtalan — mégpedig fokozott mértékben az — és amely amellet még a régi monarchiának európai szempontból fontos szerepét sem tudta betölteni.

Szóba kerül-e még valaha Közép-Európa új elrendezése és ha igen, milyen konstellációban és milyen időpontban merül fel, olyan kérdés, amelyet ezidőszerint bizonytalanság takar. Lehetséges, hogy az új rend jobb lesz a mainál, mint ahogy az is, hogy rosszabb lesz annál. Ha azonban ez a kérdés felmerül, kedvező megoldása olyan alapon, hogy a Dunavölgyben élő sok nemzet egyike-másika feltétlen hegemoniára tarthasson igényt, alig képzelhető el. Kívánatos-e Közép-Európa önálló megszervezése vagy nem, azt döntse el kiki a maga szempontjából. Hogy lehetséges-e vagy nem, azt a világ folyása dönti el.

GRATZ GUSZTÁV